

การบริหารและการพัฒนาหลักสูตรพุทธสตรีศึกษา

สามารถ บุญรัตน์*

ต่อจากฉบับเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๕๕๘

๒. การใช้หลักสูตรพุทธสตรีศึกษา

การใช้หลักสูตรพุทธสตรีศึกษามีความสำคัญในฐานะตัวปฏิบัติการ เพื่อสร้างรากฐานต้นแบบของสตรีไทยที่มุ่งเน้นคุณลักษณะของสตรีไทยซึ่งจะต้องมีความครอบคลุมใน ๕ ประเด็นใหญ่ ได้แก่

๒.๑ การผลิตและใช้สื่อในการเรื่องการสอน การผลิตและการสร้างสื่อการสอน จะต้องมาจากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา เช่น ประวัติของนางวิสาขาที่สามารถสอนลูก หลาน เหลน ให้เป็นคนดี มีศีลธรรมและสามารถเป็นแบบอย่างแก่สังคม ไม่ว่าจะไปในสถานที่แห่งใดประชาชนก็ให้การต้อนรับเสมอ เพราะนางเป็นคนดี มีความประพฤติชอบทั้งกายวาจาและใจ รู้จักการวางตนให้เหมาะสมในการเข้าสมาคม นั้น ๆ อีกประการหนึ่ง นางได้ประพฤติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดี เป็นต้นว่า ก่อนที่จะแนะนำให้ผู้อื่น บริจาคทาน ตนเองก็บริจาคตานเป็นตัวอย่าง หรือใครต้องการให้นางช่วยเหลืออะไรก็ช่วยเหลืออย่างเต็มความสามารถ เป็นอุบาสิกาคนหนึ่งที่ไม่สนใจในการอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาตั้งแต่เยาว์วัย และยังเป็น ผู้ริเริ่มถวายสิ่งอุปโภคบริโภคที่ควรแก่สมณะ เป็นพุทธศาสนิกชนคนหนึ่งที่มีศรัทธาอยู่ในท่ามกลางบุคคล ผู้นับถือลัทธิอื่น นอกจากนี้จะมีศรัทธามั่นคงต่อพระรัตนตรัยแล้วยังได้ชักชวนให้บุคคลเหล่านั้นให้หันมา นับถือพระพุทธศาสนา สตรีทั้งหลายไม่ว่าในปัจจุบันหรืออนาคต ควรจะได้นำเอาคุณธรรมบางประการ ของนางมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ เช่น หลักของการอยู่ครองเรือนที่นางวิสาขาเคยปฏิบัติต่อครอบครัว และสังคม ตลอดจนการเป็นอุบาสิกาที่ยึดมั่นในพระรัตนตรัย ซึ่งจะเห็นได้จากการปฏิบัติตนต่อพระพุทธ ศาสนา ดังคำที่นางพูดว่า “ตลอดชีวิตของข้าพเจ้าจะว่างเว้นจากการอุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์ไม่ได้”^{๑๖} หรือ ในกรณีของพระนางสามาวดีที่ประสบกับชะตากรรมที่มีทั้งความสุขและความทุกข์แต่ไม่ได้ย่อท้อ และได้ใช้ คุณธรรมด้านเมตตาช่วยแก้ปัญหาในชีวิตของพระนางและบริวารจนบรรลุโสดาบันด้วยการฟังธรรมจาก นางชูชุตตราหญิงบริวาร นอกจากนี้จะมีคุณสมบัติพิเศษ คือ เป็นเอตทัคคะด้านเมตตาแล้ว พระนาง ยังเป็นผู้มีความกตัญญู เป็นผู้ฝึกฝนธรรม และไม่ประมาท ชีวิตของพระนางสามาวดี ต้องเกี่ยวข้องกับบุคคล

* สาขารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^{๑๖} พระมหาชัยวัฒน์ อภิญาณจารี (สิงห์โงน). “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของนางวิสาขามหาอุบาสิกาที่ปรากฏในคัมภีร์ พระพุทธศาสนา”, ปริญาพุทธศาสนมหาบัณฑิต (สาขาพระพุทธศาสนา), บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑, หน้า ก-ข.

ต่าง ๆ มากมายตั้งแต่พระพุทธรูปเจ้า พระสงฆ์ และอุบาสก อุบาสิกาทั้งหลาย ๆ พระนางสามาวดีถือว่าเป็นผู้นำในการอุปถัมภ์พระศาสนา โดยการถวายทาน การปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธรูปเจ้า โดยส่วนตัวพระนางมีเมตตาธรรม เป็นคุณธรรมขั้นพื้นฐานที่มีความสำคัญต่อบุคคลและสังคม การเจริญเมตตาจิตที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ ในการแก้ปัญหาชีวิตและสังคมได้ โดยต้องพัฒนาให้มีเมตตาเป็นคุณธรรมอยู่ภายในจิตใจของตนก่อนเพื่อให้เป็นพื้นฐานในการมีเมตตาจิตต่อผู้อื่น ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะทำให้สามารถแก้ปัญหาชีวิตและสังคมได้^{๑๑}

นอกจากนี้บทบาทและหน้าที่ของสตรีในฐานะผู้อยู่เบื้องหลังความสำเร็จของครอบครัวอีกมากมาย ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา กล่าวคือ สตรีเป็นผู้ประพฤติธรรมโดยมีหลักธรรมเรื่องพรหมวิหารเป็นพื้นฐานทางด้านจิตใจ โดยมีหลักธรรมคือ สังคหวัตถุ ๔ ขรวาสาธรรม ๔ ศีล ๕ ธรรมโลกบาล เป็นต้น เป็นองค์ประกอบของหลักธรรมที่ช่วยเสริมให้ดียิ่งขึ้น ซึ่งมีผลทำให้สมาชิกในครอบครัวมีบุตรและสามีเข้าใจเห็นอกเห็นใจ รู้จักบุญคุณ เข้าใจถึงหน้าที่ และบทบาทของตนเองมากยิ่งขึ้น และสามารถประพฤติปฏิบัติตนได้ ถูกต้องตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา^{๑๒} ดังนั้นต้นแบบต่าง ๆ ที่กล่าวมาแสดงให้เห็นว่าสตรีในยุคพุทธกาลนั้นสามารถนำมาเป็นแบบอย่างและสร้างสื่อการสอนเพื่อองค์ความรู้ความเข้าใจในบทบาทและการปฏิบัติที่ดีแก่สตรีในปัจจุบันได้อย่างแท้จริง

๒.๒ การเตรียมบุคลากร การเตรียมบุคลากรทางการหลักสูตรพุทธศตวรรษศึกษาย่อมมีความสำคัญในฐานะผู้สร้างสตรีรุ่นใหม่ให้มีความพร้อมในทุกๆ ด้านโดยเฉพาะจะต้องสร้างต้นแบบให้เป็นอุบาสก อุบาสิกา ซึ่งแปลว่าผู้นั่งใกล้พระรัตนตรัย ผู้ใกล้ชิดพระรัตนตรัย บุคคลเหล่านั้นได้ประกาศตนถึงพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ว่า เป็นสรณะที่พึ่งที่ระลึก แม้เพียงการประกาศตนถึงพระพุทธเจ้า พระธรรมและพระสงฆ์ว่าเป็นที่พึ่งที่ระลึกที่พระพุทธเจ้า พระธรรมและพระสงฆ์อยู่ภายในใจของตน ก็ช่วยให้บุคคลเหล่านั้นได้รับความสุขในกาลภายหน้าได้

ความเป็นอุบาสกอุบาสิกา นั้นพระพุทธรูปองค์ทรงวางหลักพัฒนาคุณภาพชีวิตของอุบาสก ให้มีความใกล้ชิดต่อพระรัตนตรัยมากขึ้น จนสามารถปฏิบัติตนผสมกลมกลืนกับคุณของพระรัตนตรัย นั่นคือ การดำรงชีวิตอยู่ด้วยปัญญา มีความบริสุทธิ์ใจและความเมตตากรุณาเป็นประการสำคัญ คุณธรรมที่กำหนดเป็นมาตรฐานของความเป็นอุบาสก อุบาสิกา ประเภทที่เรียกว่า รัตนะ คือ อุบาสกแก้ว อุบาสิกาแก้ว

^{๑๑} วนิดา ฉายาสุตบุตร. “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระนางสามาวดีที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”, ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาพระพุทธศาสนา), บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐, หน้า ก-ข.

^{๑๒} ทศนีย์ ฉ่ำพิรุณ. “บทและหน้าที่ของสตรีในฐานะผู้อยู่เบื้องหลังความสำเร็จของครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีแม่บ้านทหารอากาศ”, ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาพระพุทธศาสนา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕, หน้า ก.

ทรงแสดงไว้ ๕ ข้อ ด้วยกัน ๑. ศรัทธาเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยศรัทธา ๒. ศีล ความสำรวมกาย วาจา ๓. ไม่ถ้อยมงคลตื่นข่าว คือ เชื่อกรรม ไม่เชื่อมงคล ๔. แสวงหาเขตบุญในทางพระพุทธศาสนา และ ๕. ไม่แสวงหาเขตบุญนอกเขตพระพุทธศาสนา จุดที่เน้นเป็นพิเศษ คือ เรื่องของศรัทธา ถ้าหากว่าคนมีศรัทธาเชื่อมั่นในคุณพระพุทธเจ้าแล้ว ความเป็นผู้มีศีลที่ดี ความเชื่อในกฎแห่งกรรม ไม่เชื่อมงคลตื่นข่าวก็ดี การแสวงหาเขตบุญในพระพุทธศาสนา ไม่แสวงหาเขตบุญนอกพระพุทธศาสนาที่ดี ก็จะเกิดขึ้นภายในจิตใจของบุคคลผู้นั้น เพราะศรัทธาที่ตั้งมั่นและจะทำให้สำเร็จประโยชน์ เนื่องจากศรัทธาเป็นตัวรวบรวมไว้ซึ่งเสบียง คือ กุศลความดีมีต่าง ๆ ศรัทธาจึงชื่อว่าเป็นศรัทธาอันประเสริฐของบุคคลที่เรียกว่าเป็นอริยทรัพย์^{๑๔}

นอกจากนี้ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้เสนอคุณสมบัติของบุคลากรกล่าวคือ “วิธีการสอนของพระพุทธเจ้า” ต้องมีองค์ประกอบส่วนตัวที่สำคัญ ได้แก่ ๑. คุณสมบัติของผู้สอน พระพุทธเจ้าประกอบด้วยคุณสมบัติ ของผู้สอนทั้งบุคลิกายนอก และบุคลิกายใน ดังนี้ บุคลิกายภายนอก และคุณธรรม (บุคลิกายใน) ๒. หลักทั่วไปในการสอน และ ๓. ลีลาการสอน พระพุทธเจ้าทรงมีลีลาในการสอน^{๑๕} ได้แก่ (๑) สันทสนา คือ ชี้แจงเรื่องที่ทรงสอนให้เห็นชัดเป็นการแยกแยะ อธิบาย และแสดงเหตุผลให้ชัดเจนจนผู้ฟังเข้าใจแจ่มแจ้ง เห็นจริงเห็นจัง ดังได้เห็นกับตา (๒) สมาทปนา คือ ชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เป็นการสอนให้เห็นว่าสิ่งใดควรปฏิบัติก็แนะนำหรือบรรยายให้ชัดซึ่งในคุณค่าและเห็นความสำคัญที่จะต้องฝึกฝนจนยอมรับและนำไปปฏิบัติ (๓) สมุตเตชนา คือ ใ้เข้าใจให้อาจหาญแก้อก้า เป็นการปลุกเร้าใจให้กระตือรือร้น เกิดความอุตสาหะมีกำลังใจที่จะทำให้สำเร็จลงได้ และ (๔) สัมปัทสนา คือ ปลอดภัยโลมใจให้สดชื่นร่าเริงเป็นการการบำรุงจิตให้เข้มแข็งเบิกบาน เห็นคุณประโยชน์ที่จะได้รับ และทางที่จะก้าวหน้าบรรลุผลสำเร็จยิ่งขึ้นไป ทำให้ผู้ฟังมีความหวังและเบิกบานใจ^{๑๖}

นอกจากนี้พระไตรปิฎกได้กล่าวถึง คุณสมบัติของผู้ที่เป็นกัลยาณมิตร หรือองค์คุณของความเป็นกัลยาณมิตร ๗ ประการ ไว้ว่า ๑. เป็นที่รักเป็นที่พอใจ ๒. เป็นที่เคารพ ๓. เป็นที่ยกย่อง ๔. เป็นนักพูด ๕. เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ ๖. เป็นผู้พูดถ้อยคำลึกซึ้งได้ และ ๗. ไม่ชักนำไปในอวิชานะ^{๑๗} จะเห็นได้ว่าบุคคลที่จะมาเป็นบุคลากรสำหรับหลักสูตรสตรีศึกษานั้นจะต้องมีองค์ประกอบตามนัยทางพระพุทธศาสนาที่เข้มงวดอย่างยิ่ง ที่จะต้องมีศรัทธา มีศีล มีปัญญาไม่เชื่อมงคลตื่นข่าวจนเกินไป และจะต้องเป็นแบบอย่างในปฏิบัติธรรมตามหลักศาสนาพุทธพร้อมดำรงตนอยู่ขอบเขตที่เหมาะสมและดีงาม นอกจากนี้อาจจะต้องปฏิบัติหลักธรรมเพิ่มเติม เช่น หลักฆราวาส หลักมัจฉาวิชชา คือ การเลี้ยงชีพในทางที่ผิด หลักสังคหวัตถุ เป็นต้น รวมทั้งความรู้ความเข้าใจในองคร์ู้ด้านสตรีเป็นอย่างดีอีกด้วย

^{๑๔} พระราชาธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตตภาโณ). นิเทศธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : ซีรพงษ์การพิมพ์, ๒๕๓๗), หน้า ๑๔๔-๑๔๖.

^{๑๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). พุทธวิธีการสอน, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : มุลินธิพุทธธรรม, ๒๕๔๒), หน้า ๗๕.

^{๑๗} ที.สี. (ไทย) ๘/๑๘๘/๑๖๑

^{๑๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธวิธีในการสอน, (กรุงเทพมหานคร : โอเอ็นจี การพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๒๕.

๒.๓ การบริหารหลักสูตร การบริหารหลักสูตรถือว่าเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาหลักสูตร พุทธศตวรรษศึกษานอกจากจะได้ผู้บริหารและอาจารย์ประจำหลักสูตรที่เป็นสตรีแล้วยังจะต้องมีความเข้าใจ องค์ความรู้ด้านสตรีเป็นอย่างดี นอกจากนี้ผู้บริหารต้องไม่เป็นผู้ล่าเอียง ต้องวินิจฉัยในเรื่องต่างๆ ด้วยความ ยุติธรรม เว้นอคติ ไม่ตัดสินใจโดยผลุนผลันในชุดทกนิกายขาด กล่าวคือ ผู้ปฏิบัติเช่นนี้จะไม่ต้องมกลทิน หรือได้รับการติเตียนจากคนทั่วไป เปรียบเหมือนดอกบัวที่เกิดในสระที่มีเปือกตม แต่ก็มีสีขาว สะอาด ผุดผ่อง คือเว้นจาก อคติ ๔ ได้แก่ ๑. เว้นจากลำเอียงเพราะชอบ ๒. เว้นจากลำเอียงเพราะความชิง ๓. เว้นจากลำเอียงเพราะความหลง และ ๔. เว้นจากลำเอียงเพราะความกลัว^{๑๙}

การเป็นผู้บริหารไม่ใช่เรื่องง่ายนักที่ใครเป็นก็ได้ อย่างน้อยที่สุดจะทำความเข้าใจการสร้างการรับรู้ และการปฏิบัติตนกับพนักงานหรือผู้ตามอย่างเท่าเทียมเพื่อให้เกิดความสามัคคีกันในองค์กร หากผู้บริหาร ไร้สติปัญญาในการบริหารงาน ชอบใช้แต่อำนาจ หรือความเห็นของตนเป็นใหญ่ มีอคติต่อพนักงานคนใด คนหนึ่งย่อมทำให้การบริหารงานตกต่ำหรือขาดประสิทธิภาพในการบริหาร จึงอยู่ที่พฤติกรรมกรปฏิบัติตน ของผู้บริหารนั่นเอง ในเรื่องนี้ทางพระพุทธศาสนากล่าวไว้ชัดเจนว่า หากบุคคลมีความนุ่มนวลยอมชนะ จิตใจของบุคคลอื่นด้วยนำไปสู่การปฏิบัติงานของบุคคลากรมีประสิทธิภาพมากขึ้นด้วยหลักสังคหวัตถุ คือ วัตถุแห่งการสงเคราะห์ หรือวัตถุที่ยึดเหนี่ยวน้ำใจ ๔ ประการ คือ ๑. ทาน คือ การให้ ๒. ปิยวาจา คือ การกล่าว ถ้อยคำอันไพเราะ ๓. อตถจริยา คือ การประพฤติเป็นประโยชน์ในโลกนี้ และ ๔. สมานัตตตา คือ การเป็นผู้ประพฤติตนเสมอต้นเสมอปลายในบุคคลนั้น ๆ ตามควร^{๒๐}

๒.๔ การสอนตามปกติ การสอนตามปกติเป็นการบรรจุรายวิชาที่จะศึกษาในหลักสูตร พุทธศตวรรษศึกษาเพื่อให้มีความเหมาะสมและทันสมัยต่อสถานการณ์ของโลกที่เปลี่ยนแปลงไปซึ่งรายวิชา ดังกล่าวจะต้องมองถึงสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่ครอบคลุมทั้งภาคปริยัติและภาคการปฏิบัติที่ควบคู่กันไป รวมทั้งภาควิชาการจากต่างประเทศมาบูรณาการตามแนวทางพระพุทธศาสนาทั้งวิชาที่เป็นแกนกลาง วิชาบังคับ วิชาเลือก วิชาเสริมเพื่อให้หน่วยกิตตามหลักสูตรมีความครบถ้วนตามหลักเกณฑ์ของระบบ การศึกษาแต่ละระดับดังต่อไปนี้

วิชาแกนกลาง จะต้องจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับหลักเกณฑ์ตามที่สำนักงาน คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ และสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาอุดมศึกษาแห่งชาติ ได้ระบุไว้ คุณภาพตามมาตรฐานผลการเรียนรู้ใน ๖ ด้าน ได้แก่ ด้านคุณธรรม จริยธรรม ด้านความรู้ ด้านทักษะ ทางปัญญา ทักษะด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และความรับผิดชอบ ทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข และการสื่อสาร และ การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อมีคุณวุฒิเทียบตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ ประมาณ ๓๐ %

^{๑๙} อ.จตุตถก. (ไทย) ๒๑/๒๓/๑๗.

^{๒๐} อ.จ. จตุตถก. (ไทย) ๓๕/๓๒/๑๑๗.

วิชาบังคับ จะต้องบรรจุรายละเอียดในบทบาทของสตรีทั้ง ๔ บทบาทตามกรอบพระดำรัสของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้แก่ ๑. บทบาทหน้าที่ความเป็นแม่ ๒. บทบาทหน้าที่ของแม่บ้าน ๓. บทบาทหน้าที่ในการรักษาเอกลักษณ์ของความเป็นสตรีไทย และ ๔. บทบาทหน้าที่ในการฝึกฝนตนเองให้มีความรู้ความสามารถยิ่งขึ้น ซึ่งบทบาททั้ง ๔ ที่กล่าวมาถือว่าเป็นวิชาการที่หลักสูตรพุทธสตรีศึกษาให้ความสำคัญในการสอนทั้งภาคปริยัติและภาคการปฏิบัติให้เกิดความรู้ ความเข้าใจและสามารถทำหน้าที่ของตนในอนาคตได้อย่างดี รวมทั้งรายวิชาที่เกี่ยวกับแนวคิดทฤษฎีสตรีนิยมและประวัติของสตรีในยุคพุทธกาลที่เป็นแบบอย่างที่ดี เช่น นางวิสาขา นางสามาวดี เป็นต้น นอกจากนี้ในส่วนบทบาทของความเป็นแม่และความเป็นภรรยาอันอาจจะไม่มีภาคการปฏิบัติเพราะวัยยังไม่พร้อมแต่ก็โดยอาศัยวิชาการในกระบวนการเรียนรู้ทางภาคสังคัมที่เกิดขึ้นจริง และนำมาวิเคราะห์ในชั้นเรียนก็สามารถทดแทนได้เพื่อให้เกิดความพร้อมในการเป็นแม่และการเป็นภรรยามากที่สุด ซึ่งมีคุณวุฒิเทียบตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ประมาณ ๓๐ %

วิชาเลือก เป็นวิชาที่ทำให้เกิดการค้นหาคำถามในตัวของสตรีแต่ละคนว่าตนเองนั้นมีพรสวรรค์ในด้านใดมากที่สุด รวมไปถึงการสร้างอาชีพในอนาคตที่เหมาะสมกับความถนัดของตนเอง ทั้งด้านความจำ ด้านตัวเลข ด้านภาษา ด้านการพูด การติดต่อสื่อสาร ด้านการประสานงาน ด้านกระบวนการรับรู้ ด้านความหนักแน่น ด้านความละเอียด ความรอบคอบ ด้านการแก้ปัญหา ด้านความซื่อสัตย์ ด้านความยุติธรรม เป็นต้น ในคุณลักษณะเฉพาะของสตรีที่สามารถจะค้นพบตัวตนที่แท้จริงสามารถที่จะนำไปสู่การสร้างอาชีพและการดำรงชีวิตที่เป็นสุขซึ่งเกิดจากการทำงานที่ตนเองชอบและถนัดจึงเป็นที่มาของวิชาการเลือกว่าตนเองจะประกอบอาชีพอะไร จะดำเนินชีวิตไปเช่นไร นอกจากนี้ ในส่วนสตรีเองบางครั้งการตัดสินใจอาจจะมีปัญหาโดยเฉพาะการเป็นผู้นำและขาดความมั่นใจในการปฏิบัติหน้าที่ของตน ซึ่งในหลักสูตรพุทธสตรีศึกษาจะต้องสร้างความพร้อม สร้างความมั่นใจในการตัดสินใจให้มากขึ้น โดยอาจจะสร้างสถานการณ์จริงเพื่อฝึกปฏิบัติทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียนก็สามารถจะแก้ปัญหาด้านการตัดสินใจของสตรีได้เป็นอย่างดีซึ่งมีคุณวุฒิเทียบตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ประมาณ ๒๐ %

วิชาเสริม เป็นวิชาที่จะต้องเน้นไปที่การปฏิบัติตนตามหลักพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ เพราะมองว่าการนำหลักธรรมมาช่วยในการปรับพฤติกรรมที่ยังมีข้อจำกัดและข้อด้อยของสตรี เช่น การนิทาน การอิจฉา โสเลแห่งจิตใจ การพูดมากจนเกิน เป็นต้น ข้อด้อยเหล่านี้จะต้องเสริมด้วยหลักธรรมที่สามารถจะทำให้เกิดการพัฒนาในทิศทางที่ดีขึ้นจนนำไปสู่การสร้างสถานการณ์ที่เป็นบวกในสายตาแก่สังคัม ซึ่งหลักธรรมดังกล่าวจะต้องมีความเหมาะสมและสอดคล้องกับสตรีมากที่สุด เช่น หลักอคติ หลักขรรษาธรรม หลักพรหมวิหาร หลักบุญกิริยาวัตถุ หลักสังคหวัตถุ หลักเบญจศีล เบญจธรรม หลักทศก หลักอบายมุข เป็นต้น ซึ่งส่วนใหญ่หลักธรรมเหล่านี้จะระบุไว้ในหนังสือนวโกวาที่อยู่แล้ว นำมาเสริมเพื่อการประพฤติปฏิบัติตนที่ดีของสตรีต่อไป ซึ่งมีคุณวุฒิเทียบตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ประมาณ ๒๐ %

๓. การประเมินหลักสูตรพุทธสตรีศึกษา

การประเมินหลักสูตรพุทธสตรีศึกษาจะต้องมีความครอบคลุมสาระสำคัญ ทางด้านเนื้อหา ด้านวิชาการ ด้านความเหมาะสมกับท้องถิ่น เหมาะสมกับความเป็นจริงของสตรี การประพฤติปฏิบัติตน รวมทั้ง การเปลี่ยนแปลงทางด้านการเมือง ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมซึ่ง การประเมินดังกล่าวจะมองถึง ๔ ประเด็นใหญ่ ได้แก่

๓.๑ การประเมินการพัฒนาหลักสูตรพุทธสตรีศึกษา โดยหลักการทั่วไปจะมองไปที่ คุณลักษณะที่จำเป็นของสตรีในการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงหลักสูตรพุทธสตรีศึกษาที่เกิดความเหมาะสม สอดคล้องสถานการณ์ของโลกในยุคปัจจุบันมากที่สุดโดยโดยเน้นไปจุดเป้าหมาย สาระสำคัญด้าน องค์ความรู้ด้านสตรี การบริหารจัดการหลักสูตรที่มีประสิทธิภาพ โปรแกรมการเรียนการสอนทั้งในห้องเรียน และนอกห้องเรียน กิจกรรม วัสดุอุปกรณ์สื่อการสอน ตำรา หนังสือหรือคู่มือประกอบการเรียนการสอน รวมทั้งโอกาสในการต่อยอดสู่องค์ความรู้และการสร้างอาชีพในอนาคต นอกจากนี้การพัฒนาหลักสูตร พุทธสตรีศึกษาจะต้องมีการพัฒนาไปสู่ระดับการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบ รวมถึงการพัฒนา หลักสูตรไปสู่ท้องถิ่นแต่ภาคที่จะต้องมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและความสอดคล้องกับการดำเนิน ชีวิตของสตรีในท้องถิ่นนั้น ๆ

๓.๒ การประเมินการใช้หลักสูตรพุทธสตรีศึกษา เป็นการประเมินถึงคุณภาพและ ประสิทธิภาพของการใช้สื่ออุปกรณ์แต่ละชนิดในการเรียนการสอนว่ามีความเหมาะสมกับสตรีหรือไม่ อย่างไร สิ่งแวดล้อม สภาพห้องเรียน ห้องประชุม ส่วนการประเมินบุคลากรที่เป็นผู้บริหาร อาจารย์ประจำ หลักสูตร อาจารย์สอนในรายวิชามีคุณสมบัติที่ดีหรือไม่ ส่วนการประเมินระบบการบริหารจะต้องไปที่ตัว ผู้บริหารเป็นสำคัญทั้งการวางแผน การอำนวยการ การประสานงาน การสั่งการหรือการควบคุม และการ จัดองค์การว่ามีความชัดเจนในการปฏิบัติหน้าที่หรือไม่ รวมทั้งคุณลักษณะที่จำเป็นสำหรับนักบริหาร ที่จะต้องมีจรรยา วิถี และนิสัยสัมปันโนหรือไม่ หรือการใช้กลยุทธ์ในการสร้างอุปาสิกาแก้วตามหลัก พระพุทธศาสนาได้อย่างมีคุณภาพอย่างแท้จริง รวมทั้งระบบการเรียนการสอนตามหลักสูตรมีความชัดเจน และครอบคลุมทั้งภาคปริยัติและการปฏิบัติที่เห็นผลได้ตามระยะเวลาและเกณฑ์ที่หลักสูตรกำหนดไว้

๓.๓ การประเมินความสัมฤทธิ์ผลของหลักสูตรพุทธสตรีศึกษา ความสัมฤทธิ์ผลเป็น เป้าหมายของการการพัฒนาหลักสูตรทุกหลักสูตรในระบบการศึกษาและนอกระบบการศึกษาทั้งระดับชาติ ระดับท้องถิ่น และระดับห้องเรียน ฉะนั้น ความสัมฤทธิ์ผลดังกล่าวจะต้องมองไปที่ระบบการเรียนการสอน คณะผู้บริหาร อาจารย์ผู้สอน และตัวนักเรียน นักศึกษาเป็นประการสำคัญว่า เมื่อสำเร็จการศึกษา จะสามารถใช้องค์ความรู้ไปประยุกต์ใช้ได้มากน้อยแค่ไหนอย่างไร รวมถึงการประพฤติปฏิบัติต่อสังคม ได้รับการยกย่อง และการตอบรับจากสังคมมากน้อยเพียงใด ทั้งนี้ความสัมฤทธิ์ผลจะต้องให้เกิดในลักษณะ เกิดความสัมฤทธิ์ผลในการพัฒนาภายใต้มีความสะอาด ความเรียบร้อยทางการเดิน การพูดจา มารยาทที่ดีงาม

ต่าง ๆ ซึ่งมีความเหมาะสมแห่งบทบาทของตน เกิดความสัมฤทธิ์ผลในการพัฒนาระบบของศีลธรรมตามเกณฑ์ทางพระพุทธศาสนาในระดับอุบาสิกา ได้แก่ ศีล ๕ เป็นอย่างต่ำ เกิดความสัมฤทธิ์ผลในการพัฒนาระบบของจิตใจที่องค์ธรรมประจำใจเกิดค่านิยมและทัศนคติที่ตีมตามแบบอย่างที่ดีของอุบาสิกาในยุคพุทธกาล และเกิดความสัมฤทธิ์ผลในการพัฒนาสติปัญญาในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ทั้งปัญหาของตนเอง ของครอบครัว และสังคมได้ดี นอกจากนี้ตัวชี้วัดที่สำคัญจะต้องเกิดการพัฒนางานองค์ความรู้ทางบทบาททั้ง ๔ ประการ ได้แก่ ๑. บทบาทหน้าที่แม่ให้สมบูรณ์ ๒. บทบาทหน้าที่ของแม่บ้าน ๓. บทบาทหน้าที่รักษาเอกลักษณ์ของความเป็นสตรีไทย และ ๔. บทบาทหน้าที่ในการฝึกฝนตนเองให้มีความรู้ความสามารถยิ่งขึ้น

๓.๔ การประเมินหลักสูตรพุทธสตรีศึกษาทั้งระบบ ในภาพรวมทั้งหมดของระบบหลักสูตรพุทธสตรีศึกษาตามกระบวนการวิธีการและหลักเกณฑ์ซึ่งจะต้องมีความยืดหยุ่นเหมาะสมแก่การปรับเปลี่ยนแปลงได้ตามสภาวการณ์ในโลกยุคปัจจุบัน ฉะนั้นการประเมินทั้งระบบอาจจะใช้การตอบรับของสังคมและคุณภาพของผู้สอนและนักเรียน นักศึกษาเป็นเป็นหลักการและองค์ความรู้ที่ร่ำเรียนมาอย่างต่อเนื่องว่าสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้หรือไม่ ซึ่งหากไม่สามารถสนองแก่สังคมได้ จะต้องมีการทบทวนหลักสูตรดังกล่าวให้สอดคล้องเหมาะสมต่อไป

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

ในโลกปัจจุบันสตรีมีบทบาทมากมายในการแสดงออกถึงความสามารถในหลาย ๆ ด้านทั้งการเป็นผู้นำประเทศ ผู้บริหารองค์กรระดับสูงทั้งภาคการศึกษา ภาคเศรษฐกิจ สังคม การเมือง รวมไปถึงทางด้านวัฒนธรรมอันดีของประเทศ รวมทั้งการเป็นผู้นำการแก้ปัญหาต่างๆ ซึ่งมองว่าสตรีที่ได้รับโอกาสแสดงบทบาทหน้าที่สำคัญดังกล่าวเมื่อเทียบกับบุรุษแล้วยังมีจำนวนน้อยทั้งที่ความรู้ความสามารถไม่แพ้บุรุษ หากสตรีได้รับการพัฒนาในทางที่ถูกต้อง เหมาะสมกับสภาพและบทบาทหน้าที่ที่เป็นอยู่ให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของโลกก็เชื่อแน่ว่าปัญหาที่สังคมกำลังประสบอยู่ก็จะลดน้อยลงไปอย่างแน่นอน

การบริหารและการพัฒนาหลักสูตรพุทธสตรีศึกษาเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่พยายามมุ่งเน้นไปที่การศึกษาในการพัฒนาองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องในคุณลักษณะเด่นและบทบาทหน้าที่ทางสังคมของสตรีให้มีความสมบูรณ์ให้มากที่สุดนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติตนที่เป็นแบบอย่างที่ดีแก่สังคมโดยรวม ซึ่งการพัฒนาหลักสูตรพุทธสตรีศึกษาใช้ว่าจะดำเนินการโดยเพียงลำพังแต่จะต้องมีการร่วมมือกับหลายฝ่ายในร่วมกันการวางแผนจากหน่วยงานต่าง เช่น มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง ๒ แห่ง กระทรวงศึกษาธิการ สถาบันแม่ชีไทย องค์การด้านสตรีทั้งหลายและบุคลากรทางการศึกษาในการวิเคราะห์ประเด็นต่าง ๆ ของหลักสูตรพุทธสตรีศึกษา การกำหนดจุดมุ่งหมายเป้าหมายทางการศึกษา เนื้อหาสาระสำคัญเกี่ยวกับหลักสูตร รวมทั้งประสบการณ์จากชีวิตจริงด้วยการประเมินผลอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ การผลิตและการใช้สื่อการสอนก็มีส่วนที่สำคัญในการเรียนการสอนในระดับห้องเรียน การเตรียมบุคลากรทางหลักสูตรซึ่งมี

ความชัดเจนว่าจะต้องอาศัยสตรีด้วยกันในการบริหารหลักสูตรด้วยจิตเมตตาต่อสตรีด้วยกันที่ต้องการให้นักเรียนนักศึกษาที่มีความพร้อมในการทำหน้าที่ในอนาคตได้อย่างดีที่สุด เพราะมองว่าจะเป็นดั่งนั้นได้นอกจากกิจกรรมการเรียนการสอนปกติแล้วจะต้องเสริมด้วยกิจกรรมที่เกิดจากประสบการณ์จริง ๆ

การวัดและประเมินผลทางการศึกษาเป็นสิ่งที่คู่กันมาโดยตลอดซึ่งระบบการศึกษาทั่วไปจะเน้นไปที่คะแนนเป็นตัวชี้วัดที่สำคัญ หากแต่หลักสูตรพุทธศตวรรษศึกษานอกจากจะประเมินด้วยคะแนนยังจะต้องสร้างเงื่อนไขทางการประพฤติปฏิบัติธรรมประจำใจเป็นพื้นฐานอีกด้วยเพราะหากนักเรียนนักศึกษามีแต่องค์ความรู้แต่ยังขาดองค์ธรรมก็ยิ่งถือว่าหลักสูตรมีความบกพร่องในการจัดการเรียนการสอนอยู่ ฉะนั้น หากหลักสูตรพุทธศตวรรษศึกษาสามารถที่จะบรรจุอยู่ในระบบการศึกษาของประเทศได้ ก็เชื่อแน่ว่า อุบาสิกาแก้วจะทำแสดงบทบาทหน้าที่ของตนเองได้อย่างสมบูรณ์แบบที่สุตามแบบอย่างทางพระพุทธศาสนาต่อไป

ปัญหาที่ถือว่าเป็นอยู่ในการจัดระบบการศึกษาก็คือ การไม่สามารถที่จะบูรณาการองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนากับองค์ความรู้ทางตะวันตกได้อย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับสังคมไทยจริง ซึ่งจะเห็นได้ว่าทั้งบุรุษและสตรีไทยในปัจจุบันขาดจิตสำนึกที่ดีต่อความรับผิดชอบในบทบาทหน้าที่ของตน หากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องทั้งหมดในการจัดการศึกษาของประเทศสามารถที่จะร่วมมือกันสร้างพลเมืองของประเทศให้มีความพร้อมและจิตสำนึกรับผิดชอบของตนได้ประเทศไทยก็จะเป็นประเทศที่น่าอยู่สำหรับสตรีไทย

บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย** ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกพร้อมทั้งอรรถกถา (๙๑ เล่ม)**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. **การจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : ครูสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๕.

จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์. **สังคัมภีรตามแนวพุทธศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, สำนักอธิการบดี, ๒๕๔๕.

พระเดชภูมิ เมธังโกโร. **ผู้หญิงกับการปฏิบัติธรรม**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๓.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **พุทธวิธีการสอน**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๒.
พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตตภาโณ). **นิเทศธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : ซีรฟงซ์การพิมพ์,
๒๕๓๗.

มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต. ดุสิตโพล : **ประชาชนคิดอย่างไร ? กับสตรีไทย**. รายงาน ณ วันที่ ๓๐
กรกฎาคม ๒๕๕๕.

วรัทศน์ วัชรสี. **แม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุด สาวิกาแห่งสวนสันติภาพ**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
ดอกไม้งาม. ๒๕๔๕.

วศิน อินทสระ. **ลีลากรรมของสตรีสมัยพุทธกาล**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๒๕.

วาสนา กาญจนะคุหะ. **บทความวิชาการ : กิริยามารยาทของหญิงไทยจากสุภาสิตสอนหญิง**. วารสาร
เกษมบัณฑิต ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒, (ก.ค.-ธ.ค. ๒๕๕๐).

สุพัฒนา เดชาดิวงค์ ณ ออยุธยา. **จิตวิทยาของสตรี**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณกิจ, ๒๕๒๖.

ทัศนีย์ ฉ่ำพิรุณ. **บทบาทและหน้าที่ของสตรีในฐานะผู้อยู่เบื้องหลังความสำเร็จของครอบครัวตามแนว
พระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีแม่บ้านทหารอากาศ**. ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
(สาขาพระพุทธศาสนา). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

พระมหาชัยวัฒน์ อภิถาณจารย์ (สิงห์โงน). **การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของนางวิสาขามหาอุบาสิกา
ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา**. ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาพระพุทธศาสนา).
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

พระสุทธิพงษ์ ธรรมพิทักษ์. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์พุทธจริยธรรมสำหรับพระมหากษัตริย์ที่ปรากฏ
ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเถรวาท : ระหว่างพระเจ้าพิมพิสาร กับ พระเจ้าปเสนทิโกศล”.
วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาจริยศาสตร์ศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย
มหิดล, ๒๕๔๔.

วนิดา ฉายาสุตบุตร. **การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระนางสามาวดีที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
เถรวาท**. **ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต** (สาขาพระพุทธศาสนา). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

สถานบริการเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร มหาวิทยาลัยนเรศวร. **กรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับ
อุดมศึกษาแห่งชาติ (Thai Qualifications Framework for Higher Education, TQF:HEd),**
[ออนไลน์], แหล่งข้อมูล : http://www.academic.nu.ac.th/content_view.php?n_id=42
[๗ มกราคม ๒๕๕๗].

